

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار
۳	فصل اول: چیستی جغرافیای سیاسی
۸	از جغرافیای سیاست تا جغرافیای بر ساخته سیاست
۱۴	تحولات جغرافیای سیاسی در رابطه با حکومت
۲۶	فصل دوم: کشور و نقشه سیاسی جهان
۲۶	تعریف کشور
۲۷	۱. بعد جغرافیایی
۲۷	۲. بعد حقوقی
۲۹	۳. بعد سیاسی
۳۰	مؤلفه‌های نقشه سیاسی جهان
۳۰	۱. کشورهای مستقل (حکومت‌های سرزمینی)
۵۰	۲. واحدهای سیاسی غیر مستقل
۵۳	مستعمره
۵۴	تحت‌الحمایه
۵۴	تحت سرپرستی
۵۵	سرزمینهای امانتی
۵۶	حکومت مشترک
۵۸	مناطق بی طرف
۶۱	شهرهای آزاد، بندرهای آزاد و مناطق آزاد
۶۲	بررسی تحولات ژئوپلیتیکی جهان
۶۹	۱. سال ۱۶۴۸ م. و معاهده وستفالی

صفحه	عنوان
۶۹	۲. سال ۱۸۱۵ م. و کنگره وین
۷۹	۳. سال ۱۹۱۸ م. و معاهده صلح ورسای
۸۱	۴. سال ۱۹۴۵ م. و منشور سازمان ملل متحد
۸۳	۵. وقایع سال ۱۹۹۱-۱۹۹۲ م.، فروپاشی شوروی و تحولات اروپای شرقی
۸۴	۶. تحولات ژئوپلیتیکی جهان از سال ۱۹۹۳ م. تاکنون (۲۰۱۳ م./۱۳۹۲ ش.)
۸۵	ظهور ساختارهای سیاسی - فضایی جدید روی نقشه سیاسی جهان
۹۶	فصل سوم: ریشه‌های نظام حکومت
۹۷	نقش طایفه و قبیله در سازماندهی سیاسی فضا
۹۸	نقش مکانهای مرکزی
۱۰۰	حکومت‌های باستانی
۱۰۰	۱. خاورمیانه
۱۰۴	۲. آسیای خاوری
۱۰۵	۳. افریقای غربی
۱۰۶	۴. امریکای جنوبی و مرکزی
۱۰۷	۵. حکومت آزتک و امپراتوری اینکا
۱۱۰	حکومت‌های اروپایی
۱۱۰	۱. یونان باستان
۱۱۱	۲. امپراتوری روم
۱۱۳	۳. اروپای فتودال
۱۱۴	ظهور ناسیونالیسم
۱۱۷	فصل چهارم: بررسی مؤلفه‌های کشور از دیدگاه جغرافیای سیاسی
۱۱۷	علت وجودی و اندیشه حکومت
۱۱۹	۱. عراق؛ نیازمند یک اندیشه حکومت جدید و همه گیر
۱۲۳	۲. درس‌هایی از تجزیه سودان
۱۲۷	۳. افریقای جنوبی؛ عدم انطباق علت وجودی با اندیشه حکومت جدید

صفحه	عنوان
۱۳۱	سرزمین و ویژگیهای آن
۱۳۱	الف) توسعه ارضی
۱۳۱	۱. اشغال
۱۳۲	۲. مرور زمان
۱۳۲	۳. کشورگشایی
۱۳۳	۴. واگذاری
۱۳۵	۵. توسعه طبیعی
۱۳۶	ب) تحصیل حقوق
۱۳۷	ج) وسعت سرزمین
۱۴۲	د) شکل سرزمین
۱۴۲	کشورهای هنجار (فشرده)
۱۴۴	کشورهای طویل
۱۴۴	کشورهای دنباله‌دار
۱۴۶	کشورهای منقسم
۱۴۹	کشورهای محیطی
۱۴۹	ه) موقعیت سرزمین
۱۵۳	ویژگیهای کشورهای محصور در خشکی
۱۵۵	کشورهای محصور در خشکی و حقوق بین‌الملل
۱۶۱	کشورهای درونگان
۱۶۱	کشورهای حایل
۱۶۲	موقعیت جغرافیایی و امنیت ملی
۱۶۳	واقع شدن در کنار تنگه‌های بین‌المللی
۱۶۳	موقعیت نظامی و استراتژیک
۱۶۳	موقعیت ژئوپلیتیکی
۱۶۴	و) وضع ناهمواری
۱۶۵	جمعیت و ویژگیهای آن
۱۶۵	مردم

صفحه	عنوان
۱۶۷	ملت
۱۷۰	عوامل ملیت
۱۷۳	اقلیت
۱۷۴	کشورهای چند ملیتی
۱۷۵	کشورهای چند ملیتی ناهمسطح
۱۷۵	هویت ملی
۱۷۸	سیر تکوین ناسیونالیسم در غرب
۱۸۰	مناطق هسته‌ای
۱۸۶	پایتخت یا مرکز سیاسی کشور
۱۹۴	چگونگی انتقال پایتختها، مطالعات موردی
۱۹۴	الف) انتقال پایتخت در کشور ایران
۱۹۷	ب) انتقال پایتخت در کشور بلیز (مستعمره سابق انگلیس)
۱۹۸	ج) انتقال پایتخت در کشور بوتسوانا
۱۹۹	شکلهای مختلف حکومت
۱۹۹	حکومت‌های تک‌ساخت
۲۰۱	پراکندگی حکومت‌های تک‌ساخت
۲۰۲	حکومت‌های فدرال
۲۰۵	انواع حکومت‌های فدرال
۲۰۸	حکومت‌های ناحیه‌ای
۲۱۰	اقلیم کردستان عراق: یک ساختار سیاسی - فضایی ویژه
۲۱۳	فصل پنجم: مرزهای سیاسی بین‌المللی
۲۱۳	مرزهای خشکی
۲۱۳	تعریف مرز
۲۱۶	تاریخچه خطوط مرزی
۲۱۷	مراحل مختلف تعیین خط مرزی
۲۱۷	انواع مرز
۲۱۷	مرزها از نظر پیدایش و تطبیق آنها با گروه‌های قومی - زبانی

صفحه	عنوان
۲۲۱	مرز از نظر تطابق با عوارض طبیعی
۲۲۵	مرزهای هندسی
۲۲۵	اختلافات مرزی
۲۲۷	مرزهای دریایی
۲۲۹	تاریخچه قوانین دریایی
۲۳۲	تعیین مرز دریایی بین دو کشور مجاور
۲۳۳	هدف توسعه قلمرو دریایی
۲۳۴	صلاحیت ملی در مناطق برون ساحلی
۲۳۵	خط مبدأ
۲۳۷	مناطق دریایی
۲۳۷	۱. آبهای داخلی
۲۳۸	۲. دریای سرزمینی
۲۴۸	۳. منطقه مجاور یا منطقه نظارت
۲۴۸	۴. منطقه انحصاری اقتصادی
۲۵۱	۵. سکوی ساحلی یا فلات قاره
۲۶۴	۶. منطقه آبهای مجمع‌الجزایری
۲۶۶	۷. آبهای آزاد
۲۶۷	۸. بستر بین‌المللی دریاها
۲۶۸	تعیین حدود مناطق برون ساحلی بین دولتها
۲۶۹	تنگه‌های بین‌المللی
۲۷۱	نظام تنگه‌ها در کنوانسیونهای حقوق دریاها
۲۷۳	مرزهای هوایی
۲۷۳	تاریخچه قوانین مرزهای هوایی
۲۸۰	نقض حریم هوایی و حقوق بین‌الملل
۲۸۲	منابع

پیشگفتار

در پی درخواست معاونت محترم پژوهشی «سمت» در خصوص اعمال اصلاحات در چاپ نوزدهم کتاب که قرار است تا آخر سال منتشر شود، ابتدا به نظر رسید که بحث درباره موضوعات محوری جغرافیای سیاسی و تحولاتی که در دهه‌های اخیر درباره آنها صورت گرفته است، در مجلدی با نام و چهارچوبی جدید تدوین شود؛ ولی استدلال درست سازمان مانع از انجام دادن چنین کاری شد. به این ترتیب که چون در تمامی برنامه‌های جدید دوره کارشناسی (چه جغرافیای سیاسی و چه جغرافیا به طور کلی)، کتاب با همین نام *مبانی جغرافیای سیاسی* به عنوان منبع اصلی آمده است، تغییر آن ممکن است مشکلاتی برای دانشجویان به وجود آورد. دوم اینکه عجله سازمان برای آماده شدن کتاب جدید در یک مدت کوتاه، تدوین یک کتاب با نگرشهای جدید را اجازه نمی‌داد. بنابراین تصمیم گرفته شد با حفظ نام و چهارچوب فعلی با افزودن مباحث، جداول، نقشه‌های جدید و به‌روزرسانی اطلاعات و آمار به کتاب، نیازهای دانشجویان کارشناسی برآورده شود.

با توجه به توضیحات بالا، تغییرات اساسی به شرح زیر در کتاب اعمال شده است: فصل اول با عنوان «چیستی جغرافیای سیاسی» به بحث درباره مطالب کاملاً جدید می‌پردازد. در این فصل دانشجویان در چهارچوب تعریف جدید جغرافیای سیاسی، درباره مفاهیم محوری و نگرشهای جدید به وجود آمده آگاهی می‌یابند. در فصل دوم با عنوان «کشور و نقشه سیاسی جهان»، اطلاعات مربوط به کشورهای مستقل و غیر مستقل و قلمروهای دارای حاکمیت ویژه و مورد اختلاف، به روز شده و دو جدول جدید نیز به آنها اضافه شده است. همچنین در این فصل برای اولین بار به مبحث جدید ساختار سیاسی - فضایی اتحادیه اروپا، همراه با یک جدول و نقشه رنگی پرداخته شده است.

فصل سوم با عنوان «ریشه‌های نظام حکومت» به دلیل تاریخی بودن موضوع تقریباً دست‌نخورده باقی مانده است.

فصل چهارم با عنوان «بررسی مؤلفه‌های کشور از دیدگاه جغرافیای سیاسی» دربرگیرنده مباحثی جدید است و تفاوت میان علت وجودی و اندیشه سیاسی حکومت با ارائه سه مثال جدید عراق، سودان و افریقای جنوبی به بحث گذاشته شده است. در مورد تعریف ملت، هویت ملی و سیر تکوین ناسیونالیسم در غرب و رابطه میان ناسیونالیسم و حکومت ملی با استفاده از نظریه‌ها، مطالب جدیدی ارائه شده است. در این فصل دو جدول جدید از طبقه‌بندی پایتختها و انتقال پایتختها و یک شکل جدید از پایتختهای سنتی و پایتختهایی که جابه‌جا شده‌اند، ارائه شده است. در مبحث شکل‌های مختلف حکومت به موجودیت اقلیم کردستان عراق به عنوان ساختار سیاسی - فضایی ویژه در این فصل توجه شده است.

در فصل پنجم با عنوان «مرزهای سیاسی بین‌المللی»، مطالب مربوط به تعریف مرز و اختلافات مرزی به روز شده است. همچنین بحث درباره تعریف جغرافیای سیاسی دریاها و مرزهای دریایی نیز جدید است. از شش شکل رنگی جدید برای توضیح درباره چگونگی تعیین خط مبدأ و دریای سرزمینی و سایر مناطق دریایی استفاده شده است. نقشه جدید و رنگی خلیج فارس و دریای عمان که دربرگیرنده آخرین تحولات مرزهای دریایی کشورهای حاشیه خلیج فارس است نیز به این فصل اضافه شده است. در این فصل به مرزهای هوایی توجهی ویژه و برای اولین بار به بحث درباره تاریخچه قوانین مرزهای هوایی و نقض حریم هوایی و حقوق بین‌الملل پرداخته شده است.

شایان ذکر است که برای اصلاح و تکمیل مباحث ویراست جدید منابع مورد استفاده حدود دو برابر منابع ویراست گذشته است.

امید است مطالبی که در این چاپ اضافه بر ویراستهای قبلی برای توضیح هر چه بیشتر موضوعات محوری جغرافیای سیاسی آمده است، مورد توجه و استفاده دانشجویان عزیز قرار گیرد.

دکتر میرحیدر

تیرماه ۱۳۹۲